

Отримано: 05.06.2019 р.

Прорецензовано: 12.06.2019 р.

Прийнято до друку: 10.07.2019 р.

e-mail: gvynogradov@gmail.com

DOI: 10.25264/2409-6806-2019-28-6-13

Виноградов Г. Теоретико-методологічне підґрунтя інтелектуальної моделі давньоруського феодалізму. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2019. Вип. 28. С. 6–13.

УДК 94 (477)(075.8)

Геннадій Виноградов

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ДАВНЬОРУСЬКОГО ФЕОДАЛІЗМУ

Стаття присвячена характеристиці теоретичних і методологічних аспектів обґрунтування авторської гіпотези щодо інтелектуальної моделі давньоруського феодалізму на основі оригінальної інтерпретації таких класичних понять, як «феодалізм» та «інтелектуальна модель». Передбачається не декларативне, а реальне застосування принципу історизму, а саме погляд на феномени християнського Середньовіччя, Давньої Русі та феодалізму та суміжні з ними власне з позицій Середньовіччя, а не за допомогою екстрапольованих в минуле концепцій і категорій переважно XIX – початку XX ст. Згідно нашої гіпотези, середньовічна феодална система є суспільною системою, створеною завдяки зусиллям світської та духовної еліти за прикладом церковної ієрархії, а також світським варіантом кількох християнських таїнств, насамперед священства і євхаристії.

Ключові слова: теорія, методологія, Середньовіччя, Давньоруська державність, інтелектуальна модель, феодалізм.

Hennadii Vynogradov

THE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASE OF THE INTELLECTUAL MODEL OF THE ANCIENT RUS' FEUDALISM

The article is devoted to the theoretical and methodological aspects of the study of the author's hypothesis concerning the intellectual model of ancient feudalism based on original interpretations of such classic concepts as «feudalism» and «the intellectual model». It is assumed not declarative, but the actual application of the principle of historicism, namely the opinion on the phenomena of the Christian Middle Ages, the Old Rus' and feudalism and connecting with them in fact from the standpoint of the middle ages, and not using extrapolation in the past concepts and categories of mainly nineteenth – beginning of the twentieth century. According to our hypothesis, the medieval feudal system is a social system, established through the efforts of secular and spiritual elite, following the example of the Church hierarchy, as well as secular variant of several Christian sacraments, above all the Priesthood and the Eucharist.

In our opinion, the first theoretical-methodological problem of development of system of conformity and adequacy of theological terminology, which used medieval authors of the Catholic and Orthodox segments of medieval Christian civilization and modern secular scientific terminology used in historical science. In addition, it is important to consider such historical features of the Old Rus' State, like its creation by biblical samples, as well as creating a social structure according to the example of the so-called Celestial Hierarchy. You also need to bear in mind the conscious orientation primarily on samples of the Old Testament, in particular, for example, according to the Will of God, the distribution of the territory of the Holy Land between the sons of Jacob, modeled on what territory Rus' divided between the sons of Yaroslav the Wise, in addition, the Division of the Rus' between the Yaroslav and Mstislav (1024-1036) was similar to the Division of the Holy Land in Israel and Judah. It is worth to add, that are important for the strengthening of statehood were precedents of the Era of the Holy Fathers, in particular the reuse of burial of the Gentiles by Christian rite, if they died while defending Christians (e.g., burial of Oleg and Jaropolk by Yaroslav the Wise). Demonstration are some examples of elections of Kyiv metropolitans by bishops of Rus' without the blessing of the Patriarch of Constantinople (Ilarion, Clement), which correspond to the norms of the Gospel.

Keywords: theory, methodology, the Middle Ages, the old Russian statehood, intellectual model, feudalism.

Запропонована тема, як неважко помітити, складається з кількох тематичних дискусійних блоків, кожен з яких міг би стати предметом окремих наукових пошуків. По-перше, в ідеалі спеціального розгляду вимагають досить стійкі в науці, і не тільки в її гуманітарних сегментах, стійкі універсальні

словосполучення «теоретико-методологічне підґрунтя», «інтелектуальна модель» чи інші типологічно подібні; по-друге, як показує сучасний стан розвитку медієвістики, не втрачає актуальності проблема визначення і смислового наповнення класичної категорії «феодалізм» як в цілому, так і в контексті становлення і розвитку Русі; по-третє, ми налаштовані не декларативно, а по-справжньому орієнтуватися на принцип історизму, що передбачає максимальне врахування власне середньовічних ментальних стандартів і мотивацій, принципово заперечуючи поширену практику екстраполяції на минуле в цілому і на християнське Середньовіччя зокрема пізніших наукових понять і категорій.

Враховуючи окреслену вище ситуацію в історичній науці, але, зрозуміло, достатньо типову для наукового процесу взагалі, насамперед запропонуємо власне розуміння поняття «теоретико-методологічне підґрунтя», цілком усвідомлюючи, що поряд із запропонованим далі може існувати безліч інших, не менш правомірних. Ми схильні запропонувати власне розуміння поняття «теоретико-методологічне» в максимальній прив'язці до первинної грецької семантики слів «теорія» і «методологія», що в ідеалі унеможливить залежність від пізніших смислових напластувань і відвертої вульгаризації, доволі поширеної в сучасному науковому просторі. Семантичний діапазон оригінальних грекомовних значень слів «теорія» і «метод» дозволяє перекласти конструкцію «теоретико-методологічне» як сукупність уявлень про спостереження переходу (в сенсі – від несистемного знання до істини); крім того, необхідно звернути увагу на відоме поняття «логос» (вчення, наука, слово тощо; академічні словники давньогрецької мови наводять кілька десятків значень), яке Середньовіччя (і не тільки воно) наділяло особливим містично-символічним навантаженням, адже, згідно християнського віровчення, з одного боку, згідно Євангелія від Івана, на початку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Богом, і все через Нього стало, а з іншого, Слово Боже стало Плоттю – Сином Божим.

Феномену давньоруського феодалізму як складової загальноєвропейської феодальної системи в цілому присвячено доволі публікацій, серед яких, втім, зустрічається порівняно небагато узагальнюючих і концептуально загострених. Остання обставина не повинна дивувати, адже синтезування, формулювання й обґрунтування нових концепцій чи бодай гіпотез вимагає неабияких творчих зусиль і компетенції, особливо у випадку з християнським Середньовіччям як надзвичайно складним історичним явищем в принципі та з точки зору фахових вимог до дослідників. Наше завдання у цій частині суттєво полегшується тим, що останніми роками з'явилося кілька праць узагальнюючої-історіографічного характеру, доволі авторитетні автори яких підвели підсумки досягнень й існуючих невирішених і дискусійних проблем в досліджуваній царині, що звільняє нас від необхідності банальних повторів зроблених спостережень; тому ми відсилаємо зацікавлених читачів до робіт М. Свердлова, І. Фроянова, О. Толочка, О. Назаренка, А. Дворніченка, А. Горського, Л. Міненкової, С. Мельникова, К. Соловйова, П. Стефановича, В. Пузанова та ін. [див. аналіз поглядів зазначених й інших авторів: 7; 9].

Підхід, який ми пропонуємо і який базується на власне інтелектуальному підході до феномену давньоруського феодалізму, не має прецедентів у вітчизняній славістичній медієвістиці; західноєвропейська дослідницька традиція має, настільки можна судити, всього кілька типологічно близьких прикладів – резонансну працю французького науковця Алена Герро 2001 року під доволі епатажною назвою «Майбутнє невизначеного минулого. Яка історія Середньовіччя у XXI столітті?» [13] і низку його статей попередніх і наступних років [див., зокрема: 11; 12; 14]; крім того, серію статей авторитетних західноєвропейських науковців, зокрема Л. Кухенбуха, М. Баргольта, П. Косса, П. Хайемса та ін. в, без перебільшення, культовій тримовній збірці 2002 року «Присутність феодалізму» [8; 15]. Втім, інтелектуальний підхід до Середньовіччя чи, зрештою, до інших епох, тих чи інших історичних феноменів традиційно тлумачиться як історія окремих інтелектуалів чи інтелектуальних корпорацій, еліт тощо (на сьогодні існує потужна дослідницька традиція саме такого розуміння «інтелектуального» в історичному вимірі, про що красномовно свідчать численні публікації, спеціалізовані дослідницькі центри, авторські, тематичні та періодичні видання), що значною мірою не співпадає з нашим підходом. Дану статтю слід сприймати як складову низки попередніх публікацій автора, в яких було викладено окремі фрагменти загальної концепції [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Постановка завдання включає викладення основних положень, в продовження висловлених в попередніх розвідках, щодо формулювання й обґрунтування гіпотези стосовно інтелектуальної моделі давньоруського феодалізму як природного сегменту феодальної системи, органічно властивої середньовічній християнській цивілізації.

На сьогодні та складова медієвістики, яка або заангажована в теоретико-методологічних проблемах Середньовіччя, або, як мінімум, небайдужа до періодичних рефлексивних узагальнень власного дослідницького досвіду, вже на рівні а ргіогі ставиться до твердження, що середньовічна християнська цивілізація (ми користуємося саме цим словосполученням, цілком припускаючи можливість використання інших типологічно подібних; далі – СХЦ) була структурно надзвичайно складним символічно-містичним конструктом, створеним переважно анонімними ранньохристиянськими та ранньосередньовічними інтелектуалами згідно авторитетних біблійних, святоотеческих та інших взірців, насамперед багатого історичного досвіду низки середземноморських і близькосхідних цивілізацій, в якості своєрідної земної проекції Царства Небесного. Погляд на СХЦ в цілому і на феодалну систему як її провідний соціальний сегмент під кутом зору, який пропонується, вимагає врахування кількох обставин.

По-перше, згідно класичних євангельських прикладів кожен християнин запов'язаний як сприймати дійсність в цілому, так і осмислювати, в різний спосіб, насамперед – в символічно-графічній формі, акумулювати, фіксувати, транспортувати й в подальшому використовувати інформацію виключно через призму притч (парабол), до чого неодноразова закликав Христос, тобто буквально, на що мають право виключно пророки й апостоли, а метафорично й алегорично. По-друге, згідно попередньої тези, земна проекція Царства Небесного є виключно метафорично-символічним аналогом Слова Божого, Його своєрідним матеріалізованим відображенням, зразковою моделлю для конструювання якого є, зрозуміло, Слово Господню в теологічному сенсі і Його численні конкретні реальні відповідники – слово як таке (комбінація кореня, префікса, суфікса, закінчення), словосполучення, фраза, речення, зрештою – мова як така мала сприйматися в якості абсолютного еталону для наслідування в усіх без винятку сферах людської діяльності. Семантична й етимологічна основ лексичного складу насамперед так званих трьох Святих Мов (єврейської, грецької й латини), а для православного слов'янського світу – ще й штучно створеної церковнослов'янської, містили весь необхідний набір смислових вказівок і відповідних алгоритмів для політичної, соціально-економічної, культурної тощо активності усіх верств суспільства. І по-четверте, духовна інтелектуальна еліта мала скеровувати процес як розробки необхідних для успішного функціонування СХЦ проектів, так і створення компактних інформаційних блоків в якості своєрідних звітів на Страшний Суд, які пізніша й сучасна світська наука розглядає в якості хронік, літописів та інших численних різновидів – в сучасних термінах – оповідних джерел.

До висловленого вище, яке не містить в принципі нічого принципово сенсаційного, варто додати ще кілька необхідних банальностей, які настільки очевидні і орієнтовані на загальновідомі історичні події, ситуації та постаті, що базуються на своєрідній історичній логістиці й не вимагають відсилання читача до спеціальної літератури з оформленням відповідних покликів. Однією з відомих специфічних рис християнства, на відміну від іудаїзму, з надр якого, попри численні принципові відмінності, перше вийшло і має багато типологічно близьких рис, в соціально-організаційному вимірі є та, що, відштовхнувшись від досвіду функціонування єврейських громад – кагалів, орієнтованих на моноетнічні й чисельно невеликі колективи, воно вийшло на оперативний простір усього світу без будь-яких етнічних чи територіальних обмежень. Точніше, терени СХЦ охоплювали землі, які Божою Волею були закріплені за синами Ноя Сімом (Шемом), Хамом і Яфетом та їх нащадками й, згідно своєрідній біблійній містичній діалектиці, включали в першу чергу землі, наближені до Святої Землі й відомі давнім іудеям (Північно-Східну Африку – володіння Хама; території Аравії та Месопотамії – Сіма; Східного й Північно-Східного Середземномор'я, Анатолійського Півострова і Закавказзя – Яфета), але по мірі поширення християнства в Римській Імперії і, поступово, далеко за її межами почали охоплювати весь Євразійський і Африканський континенти.

Неважко помітити, що окреслені терени включали як землі з тривалими традиціями державності й розвинутими, бодай в минулому, цивілізаціями (Єгипетська, Фінікійська, Ассирійсько-Вавилонська, Хетська, Перська, Грецька, власне Іудейська, зрештою – Римська), так і численні та розлогі так звані «варварські». Зрозуміло, підпорядкувати універсальним стандартам нової релігії зі світовими амбіціями такі строкаті етнокультурні, політичні, тощо феномени було вкрай важко, тож християнству від самого початку необхідно було розробити максимально ефективну систему державно-соціального устрою, яка б дозволяла більш-менш успішно керувати СХЦ на збалансованому церковно-світському рівні. І таку систему шляхом «спроб і помилок» було створено і, слід віддати належно, вона порівняно успішно не тільки діяла майже тисячу років, але активно впливала на подальший

історичний поступ. Нагадаємо, що СХЦ, завдяки зусиллям кількох поколінь переважно анонімних ранньохристиянських і ранньосередньовічних інтелектуалів, ретельно обґрунтувала власні часові межі між 492 і 1492 рр. від Різдва Христового, що в містично-символічний спосіб відповідало Сьомому Дню після відомих біблійних Шести Днів Творіння, наприкінці якого Бог мав вирішити долю ХСЦ. Тобто, в свідомості кожного більш-менш освіченого християнина, не говорячи вже про представників інтелектуальної католицької й православної еліти, існувало містичне напластування уявлень, що одночасно Кінець Світу і початок Страшного Суду може статися як щомиті, так і у 1492 р. Завдяки зазначеному поєднанню представники усіх верств суспільства, незалежно від рівня освіченості, виховувалися і, як парафіяни, постійно контролювалися священнослужителями з точки зору моральних й інших зобов'язань в межах власного життєвого шляху, так і перед усіма предками і потенційними нащадками. В такий спосіб кожному прищеплялася християнська релігійність в її основній суті: сприймати тимчасове, обмежене в часі і просторі, потенційно праведне (в діапазоні від звичайного християнського сумління до можливої канонізації) чи грішне (в діапазоні від накладення епітимії до відлучення від церкви) життя через призму вічності, абсолютних моральних цінностей, догматів, таїнств тощо.

Для створення соціально-економічної системи, яка нас цікавить і яка відома під загальноприйнятою назвою «феодалізм», необхідно врахувати важливі світські складові таких християнських таїнств, як священство (чи рукопокладення), євхаристія (благочестя чи благодаріння; це штучне і нехарактерне для сучасної української мови слово точно передає грецький оригінал) і сповідь, а також низку відомих біблійних сюжетів стосовно Творення Богом людини за Своїм Образом і Подобою. Безпрецедентно велика територія СХЦ могла скласти відносну цілісність за умови максимально щільного охоплення всього населення парафіями, а в ситуації малої чисельності чи відсутності комунікацій, нестачі чиновництва, низького рівня і нетривалості життя, великого рівня смертності та інших об'єктивних факторів саме священнослужителі за допомогою інструментів літургії, власного прикладу як носії ідеалу святості (тільки абсолютний моральний авторитет святого отця був гарантією відвертості сповіді), а найголовніше – сповіді, могли здійснювати більш-менш ефективний контроль за суспільними процесами; сумління в якості базової релігійно-етичної категорії під контролем духовного батька була найкращим контролером виконання кожним широкого кола суспільних обов'язків в діапазоні від родинно-сімейних справ до сплати податків, професійних рицарських, чернечих, бюрократичних, міщанських, селянських обов'язків, військової служби тощо.

Крім того, оскільки кожній людині в процесі творення дарується частина Божої Волі (самостійно робити будь-який вибір вже без безпосереднього втручання Творця, аж до рівня найважчого вибору між добром і злом), свобода вважалася абсолютний Даром Господнім, яку неможливо було обмежувати. Але, хай і позбавлений повної влади, Богом залишений лукавий як обов'язків представник зла і вічний підступний спокусник, тому свобода людини могла обмежуватися тільки на певний час тільки епітимією чи відлученням після скоєння гріха, але з обов'язковою можливістю покаяння (як відомо, не спокутувалася тільки ганьба на Святого Духа).

Євхаристія як регулярне імітування Таємної Вечері мало формувати і постійно підтримувати у кожного парафіянина відчуття того, що він є частиною держави як підданий монарха подібно того, як апостоли через хліб і вино як символічно-містичні відповідниками Плоті і Крові Сина Божого стали частиною Церкви як Тіла Христового; за повною аналогією легітимна держава з законною династією сприймалася як тіло монарха в якості Божого Помазаника (дослівно грецькою – Христос, що, в свою чергу, було повним відповідником єврейського Машиах; втім церковнослов'янське, штучне за походженням слово «помазаник» містить префікс «по-» в сенсі «після», «як результат», «подібно», що в нашому контексті дуже показово).

Отже, в ідеалі ефективно, за умови врахування усіх вад роду людського в суто фізіологічно-психологічному чи теологічному вимірах, СХЦ могла функціонувати тільки за умови створення в соціальному середовищі за межами храмів і приходів системи, яка була б максимально тотожна парафіяльній, а суспільна інфраструктура була б типологічно близькою до церковної і відповідної земному відповіднику Небесної Ієрархії. Остання, як добре відомо, складається з дев'яти ангельсько-містичних чинів (від цього церковнослов'янського слова – відповідника грецького τάξις – походить цілий куш понять переважно сучасної російської мови, але присутніх і в інших слов'янських мовах: чин, різночинець, сочинение, причина, чинить, почин, зачин, начинять тощо), а завданням середньовічної духовної і світської еліту було створити її відображення на землі, тому суспільна структура вважала-

ся сакральною й її порушення спостерігалось вкрай нечасто. Ба більше, представник певної правлячої династії не міг ухилитися від «кастингу» чи навіть боротьби за владу, хіба що у випадку прийняття чернечого постригу, якщо претендент мав право на те чи інше місце в правлячій системі: ухилення вважалося порушенням встановленням Богом порядку й було неприпустимим, тому нерідко між-державні й внутрішньодержавні стосунки інколи досягали драматичного рівня, оскільки регулярно на одну посаду чи територію одночасно постійно було по кілька рівноправних претендентів.

Варто звернути увагу, що перший чин з третьої тріади ангельських чинів, яка віддалена від першої тріадою (серафими, херувими, престולי) середньою (влади, сили, панування), має назву «початки» (чи, у даному випадку краще, начала, грецькою *ἀρχαί*, латиною *prīncipatūs*; після початків розташовані архангели і ангели), від якого, а чому неважко переконатися, походить немало соціально заангажованої термінології, насамперед «начальник» і похідні від нього. Не тільки історикам, але і в принципі освіченим людям відомі терміни «архонт», «принц», «принцип» і маса похідних в католицькій і православній традиціях не тільки Середньовіччя, але і наступних епох. Не можна оминати увагою і назву одного найвідоміших творів Макіавеллі «Володар» (використовуються й інші україномовні назви), який італійською називається «Il Principe», що не вимагає коментарів. Для СХЦ, як, власне, і для іудейської і мусульманської цивілізацій, які визнають священними тексти Старого Заповіту, принципово важливо, що корінь слова «початок» («начало») – перший в Біблії, а що таке Слово в християнському вимірі ми вже говорили і є загально відомим. Крім того, для історії Русі є принциповим, що в Середньовіччі назва «Русь» виводилася від грецького варіанту єврейського слова «рош» – «початок», «начало» (в перекладах Книги пророка Єзекіїля пропонуються також варіанти «володар» і «князь»; зміна «ш» на «с» елементарно пояснюється тим, що в грецькій мові відсутній звук «ш», як у випадках Ешуа – Ісус, Моше – Мойсей, ашиах – місія тощо).

Згідно нашої гіпотези, яку ми сформулювали і прагнули обґрунтувати в низці публікацій [1; 6 та ін.], мова як така, а насамперед так звані три Святі мови і церковнослов'янська, були «будівельним матеріалом» СХЦ; за допомогою переважно штучно утворених слів чи слів, запозичених і адаптованих з «живих» мов, утворювалися численні топоніми, етноніми, назви країн, імена, навіть назви язичницьких богів (у всякому разі в германській і слов'янській міфології можна, бодай гіпотетично, реконструювати кілька персонажів) тощо, обов'язково з очевидними чи латентними семантичними елементами, безпосередньо апелюючи до базових християнських цінностей. В такий спосіб досягався ефект утворення високого рівня тотальності мовної монотейстичної аури, в якій мали в перспективі «розчинитися» романський, германський, слов'янський, кельтський та інші соціальні, етнокультурні, територіальні сегменти СХЦ.

Для прикладу звернемося до базового терміну нашої теми, навколо якого, власне, так чи інакше зосереджується решта термінів, які з різним ступенем успішності «обслуговували» протягом Середньовіччя соціально-економічну та правову сфери, а саме до концепту «феодалізм». Численні спеціалізовані дослідження досить переконливо довели, що спочатку у французьких юристів (так званих «февдистів») XVI – XVII ст., а пізніше інтелектуалів-енциклопедистів XVIII ст. оформилася практика застосування прикметника «феодальний» стосовно «старого режиму» з властивим йому диктатом монархічної влади, світської й духовної аристократії тощо, і тільки власне французька і німецька романтична історична наука першої половини XIX ст. почала активно і системно використовувати іменник «феодалізм». Втім, запозичені католицьким середньовічним Заходом з класичної латини кілька слів, сфокусованих навколо поняття *foedus*, застосовувалися в напрямку максимального «вичавлювання» з їх семантичного підґрунтя всього, що вкладалося в християнську систему координат. Іменник *foedus, eris n* мав значення «союз», «договір», «зв'язок» та інші близькі за змістом і використовувався римлянами найчастіше стосовно різних домовленостей з варварами, в тому числі і щодо запрошення германських чи кельтських племен до співробітництва в якості федератів (останнє слово є в свою чергу похідним від *foedus*). Прикметник *foedus, a, um* означав «огидний», «потворний», «мерзотний», «брудний» тощо, що фіксувало ставлення цивілізованих римлян до варварських народів, хоча і систематичних союзників. Дієслово *foedo, āvī, ātum, āre* означало «бруднити», «спотворювати», «ганьбити», «знеславлювати», «бити», «вбивати», «ранити», «катувати», «знущатися», «спустошувати» та ін. Як бачимо, *foedus* має досить широкий семантичний діапазон навіть з протилежними змістовими значеннями, але якщо врахувати особливості християнського віровчення, то стають очевидними такі вузлові елементи, як «союз» чи «договір» (між Богом і єврейським народом в Старому Заповіті, між Богом і всіма людьми – в Новому), «огидний», «потворний», «брудний»

– базові і початкові значення грецького $\chi\rho\iota\sigma\acute{o}\varsigma$ – «брудний», «масний» від дієслова $\chi\rho\iota\sigma\mu$ – «бруднити», які вже в християнській традиції набули значення «помазаник» і, власне, $\chi\rho\iota\sigma\acute{o}\varsigma$ – Христос (калька єврейського מָשִׁיחַ). А ціла низка негативних значень прозоро натякали кожному християнину, незалежно від місця в ієрархії, про підступність і спокуси з боку лукавого. Тобто, всього одне слова фокусувало необхідну кількість конотацій, які мали в ідеалі надавати всій сукупності соціально-економічних й інших суспільних стосунків (говорючи узагальнено – власне феодальних) містично-діалектичної християнської юридичної і релігійно-моральної відповідальності.

В запропонованому розумінні феномену феодальної системи остання постає як свідоме перенесення на світську сферу провідних принципів організації парафій, створення в соціальному, економічному, культурному, зрештою – побутовому просторі щільної мережі мирських аналогій церкви як Тілу Христовому – держави як містичного тіла правлячої династії (принцип *corpus fratrum*, тобто «тіло братів» як відповідник об'єднання апостолів на Таємній Вечері через Кров і Плоть Христову), насичення ритуалу і суті бенефіція – «доброго пожалування» чи «благого дару» символічною паралеллю з таїнством євхаристії (що грецькою, власне, і означає «благе пожалування»), сеньйорально-васальних зв'язків – паралеллю з ієрархією синів Якова при їх затвердженні Волею Господа над тими чи іншими частинами Святої Землі тощо. Традиційне тлумачення феодалізму в якості переважно тотального панування великого землеволодіння і згаданої системи сеньйорально-васальних зв'язків фіксує тільки низку похідних особливостей, суть же полягає в охарактеризованому комплексі символічно-містичних паралелей, створених і підтримуваних зусиллями духовної і світської влади.

В запропонованому сенсі феодальна система виглядає доволі гнучкою, не орієнтованою, згідно поширеної в традиційній медієвістиці думці, на французький стандарт (так званий *L'île de France*), а добре пристосовуванню до конкретних географічних, етнокультурних чи інших умов. Давньоруський феодалізм в такий спосіб мав набути специфічних рис тільки з огляду на, по-перше, свідоме прагнення держави бути свого роду християнським еталоном (не в сенсі пихатості, а глибокого усвідомлення особливої ролі, статусу та відповідальності), по-друге, періодичного запровадження прямих біблійних запозичень в організації, зокрема, дуумвіратів і тріумвіратів, розподілу Рюриковичів по князівствах, в тому числі так званого «лествичного» сходження за прикладом Сходів Якова в Книзі Буття, яке хибно продовжує називатися феодальною роздробленістю, практики існування у князів, крім хрестильного, ще одного імені, по-третє, орієнтування в екстремальних ситуаціях не на канонічні правила, в на так звані євангельсько-апостольські чи святоотечеські прецеденти, що дозволяло вирішувати складні питання не за рахунок законів і норм, в авторитетних і освячених прикладах, одночасно не дискредитуючи перших і перетворюючи останні нормативні. В останньому випадку йдеться, про поставлення київських митрополитів без попереднього благословення вселенських патріархів (Ларіон і Климентій), перезахоронення князів-язичників з хрещенням їх залишків (вбиті брати Володимира Великого Олег і Ярополк за сприяння Ярослава Мудрого).

Оскільки ще на початку було заявлено, що викладене у даній розвідці є виключно гіпотетичним, сукупністю кількох припущень з тільки певною «претензією» на концептуальність, то і висновки об'єктивно будуть просякнуті умовністю. Читач помітив, що запропоновані інтерпретації частково чи кардинально різняться з загальноприйнятими в сучасній історичній науці, втім зовсім не заперечують право на існування традиційних підходів, а пропонують вважати сформульоване як альтернативне, паралельне. Суть останнього полягає у погляді на християнське Середньовіччя як таке і на його руський і власне феодальний сегменти немов би з погляду самого Середньовіччя, а не під кутом зору наукових конструкцій переважно XIX – початку XXI ст., як часто, на жаль, буває. Запропонований підхід полягає у спробі оцінити сутність давньоруського феодалізму під кутом зору саме теологічно-лінгвістичного підходу, органічно властивому християнському Середньовіччю, тільки охарактеризованого на рівні збалансованої конструкції з теологічних і світських концептуальних і термінологічних компонентів елементів. Надалі шляхом органічно-збалансованого поєднання власне історичних, теологічно-лінгвістичних чи інших, у разі потреби, дослідницьких стратегій можна буде суттєво поглибити пошуки у запропонованому напрямку й, у випадку необхідності, можливо навіть відмовитися від деяких висунутих положень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Виноградов, Г. М. Давньоруська державність: теологічно-лінгвістична модель та принципи практичної реалізації. Дніпро, 2018. 372 с.
2. Виноградов, Г. М. Інтелектуальна модель давньоруського феодалізму: історіографічні й теоретико-методологічні виміри. *Україна гуманітарних і соціально-економічних вимірах: Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції*. 30 – 31 березня 2018 р. м. Дніпро / Наук. ред. О. Ю. Висоцький. Дніпро, 2018. Ч. I. С. 162 – 164.
3. Виноградов, Г. М. Категорія «феодалізм» в теоретико-методологічних обіймах сучасної медієвістики. *Актуальні проблеми розвитку освіти і науки а умовах глобалізації: Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції*, м. Дніпро, 28-29 жовтня 2016 р. / наук. ред. О. Ю. Висоцький. Дніпро, 2016. Ч. II. С. 163 – 165.
4. Виноградов, Г. М. Ключові алгоритми створення середньовічними інтелектуалами символічно-лінгвістичної моделі феодалізму. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Історія та археологія* / ред. кол.: С. І. Світленко (відп. ред.) та ін. 2016. Т. 24. № 1. С. 9 – 11.
5. Виноградов, Г. М. Пасинок Кліо: об'єктивні та суб'єктивні причини концептуальної невизначеності давньоруського феодалізму. *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України* / ред. кол.: Г. В. Папакін (гол. ред.) та ін. Київ, 2015. Т.30. С. 33 – 42.
6. Виноградов, Г. М. Середньовічна християнська цивілізація як богословсько-лінгвістична модель. *Філософія. Культура. Життя: [міжвуз. зб. наук. пр.]* / ред. кол.: Капітон В.П. (гол. ред.) та ін. Дніпро, 2014. Вип. 40. С. 6 – 16.
7. Дворниченко, А. Ю. Зеркала и химеры. О возникновении древнерусского государства. СПб.: ; М., 2014. 560 с.
8. Кухенбух, Л. «Феодализм»: о стратегиях употребления одного неудобного понятия. *Новое литературное обозрение*. 2006. № 5. С. 32 – 49.
9. Свердлов, М. Б. Общественный строй Древней Руси в русской исторической науке XVIII – XX веков. СПб., 1996. 330 с.
10. Свердлов, М. Б. Становление феодализма в славянских странах. СПб., 1997. 321 с.
11. Guerreau, A. À la recherche de la coherence globale et de la logique dominante de l'Europe féodale. *Die Gegenwart des Feudalismus. Présence du féodalisme et présent de la féodalité. The Presence of Feudalism* / Hrsg. von N. Fryde, P. Monnet, O. G. Oexle. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2002. S. 195 – 210.
12. Guerreau, A. Fief, féodalité, féodalisme. Enjeux sociaux et réflexion historique. *Annales ESC*. 1990. Vol. 45. P. 137 – 166.
13. Guerreau, A. L'Avenir d'un passé incertain. Quelle histoire du Moyen Âge au XXIe siècle? P., 2001. 468 p.
14. Guerreau, A. Le féodalisme. Un horizon théorique. P., 1980. 456 p.
15. Kuchenbuch, L. "Feudalismus": Versuch über Gebrauchsstrategien eines wissenspolitischen Reizwortes. *Die Gegenwart des Feudalismus. Présence du féodalisme et présent de la féodalité. The Presence of Feudalism* / Hrsg. von N. Fryde, P. Monnet, O. G. Oexle. Göttingen, 2002. 293 – 323.

References

1. Vynohradov H. M. Davnoruska derzhavnist: teolohichno-linhvistychna model ta pryntsy py praktychnoi realizatsii: Monohrafiia [Tekst]. D.: Aktsent PP, 2018. 372 s.
2. Vynohradov H. M. Intelektualna model davnoruskoho feodalizmu: istoriografichni y teoretyko-metodolohichni vymiry [Tekst]. *Ukraina humanitarnykh i sotsialno-ekonomichnykh vymirakh: Materialy III Vseukrainskoi naukovoї konferentsii*. 30 – 31 bereznia 2018 r. m. Dnipro / Nauk. red. O. Yu. Vysotskyi. Dnipro: SPD «Okhotnik», 2018. Ch. I. S. 162 – 164.
3. Vynohradov H. M. Katehoriia «feodalizm» v teoretyko-metodolohichnykh obiimakh suchasnoi mediievistyky [Tekst]. *Aktualni problemy rozvytku osvity i nauky a umovakh hlobalizatsii: Materialy II Vseukrainskoi naukovoї konferentsii*, m. Dnipro, 28-29 zhovtnia 2016 r. / nauk. red. O. Yu. Vysotskyi. Dnipro: Roial Prynt, 2016. Ch. II. S. 163 – 165.
4. Vynohradov H. M. Kliuchovi alhorytmy stvorennia serednovichnyimi intelektualamy symvolichno-linhvistychnoi modeli feodalizmu [Tekst]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriia: Istorii ta arkheolohiia* / red. kol.: S. I. Svitlenko (vidp. red.) ta in. 2016. T. 24. № 1. S. 9 – 11.
5. Vynohradov H. M. Pasynok Klio: obiektyvni ta subiektyvni prychny kontseptualnoi nevyznachenosti davnoruskoho feodalizmu [Tekst]. *Naukovi zapysky. Zbirnyk prats molodykh vchenykh ta aspirantiv Instytutu ukrainskoi arkheografii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy* / red. kol.: H. V. Papakin (hol. red.) ta in. K.: Instytut ukrainskoi arkheografii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy, 2015. T. 30. S. 33 – 42.
6. Vynohradov, H. M. Serednovichna khrystyianska tsyvilizatsiia yak bohoslavsko-linhvistychna model [Tekst]. *Filosofia. Kultura. Zhyttia: [mizhvuz. zb. nauk. pr.]* / red. kol.: Kapiton V.P. (hol. red.) ta in. D.: DDFA, 2014. Vyp. 40. S. 6 – 16.
7. Dvornychenko A. Yu. Zerkala y khymery. O voznyknovenny drevnerusskoho hosudarstva [Tekst]. SPb.: ; M.: Evraziya; YD «Klyo», 2014. 560 s.
8. Kuchenbukh, L. «Feodalizm»: o stratehiyakh upotrebleniya odnogo neudobnogo poniatyia [Tekst] / per. H. Snezhynskoi. *Novoe lyteraturnoe obozrenye*. 2006. № 5. S. 32 – 49.
9. Sverdlov M. B. Obshchestvennyi stroi Drevnei Rusy v russkoi ystorycheskoi nauke XVIII – XX vekov [Tekst]. SPb.: Yzd-vo «Dmytryi Bulanyn», 1996. 330 s.
10. Sverdlov, M. B. Stanovlenye feodalizma v slavianskykh stranakh [Tekst]. SPb.: Yzd-vo «Dmytryi Bulanyn», 1997. 321 s.

11. Guerreau, A. À la recherche de la coherence globale et de la logique dominante de l'Europe féodale [Texte]. *Die Gegenwart des Feudalismus. Présence du féodalisme et présent de la féodalité. The Presence of Feudalism* / Hrsg. von N. Fryde, P. Monnet, O. G. Oexle. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2002. S. 195 – 210.
12. Guerreau, A. Fief, féodalité, féodalisme. Enjeux sociaux et réflexion historique [Texte]. *Annales ESC*. 1990. Vol. 45. P. 137 – 166.
13. Guerreau, A. L'Avenir d'un passé incertain. Quelle histoire du Moyen Âge au XXIe siècle ? [Texte]. P.: Seuil, 2001. 468 p.
14. Guerreau, A. Le féodalisme. Un horizon théorique [Texte]. P.: Seuil, 1980. 456 p.
15. Kuchenbuch, L. "Feudalismus": Versuch über Gebrauchsstrategien eines wissenschaftspolitischen Reizwortes [Text]. *Die Gegenwart des Feudalismus. Présence du féodalisme et présent de la féodalité. The Presence of Feudalism* / Hrsg. von N. Fryde, P. Monnet, O. G. Oexle. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2002. S. 293 – 323.